Janusz Spyra

Po stopách těšínských Židů

Janusz Spyra
Po stopách těšínských Židů

Velmi stručný průvodce po židovských památkách v Těšíně a v Českém Těšíně

Pečetidlo Okresního rabinátu v Těšíně, 2. pol. 19. stol.

Součástí bohatých dějin Těšína jsou zdejší židovské památky, které velmi reziduálně dokládají přítomnost vyznavačů judaismu na tomto území. Dějiny Židů ve městě na Olši čítají několik století, byly to přitom dějiny velmi složité.

První doložená zmínka o osobě židovské víry v Těšíně je z roku 1531, ve kterém Žid Jakub zakoupil dům v ul. Srebrna. Ovšem ještě téhož roku jej prodal. Také další Žid Markus, dvorní sklář těšínského knížete (1575), pobýval v Těšíně jen krátce. Těšínská knížata sporadicky využívala služeb osob židovského původu, a to i přes platný císařský zákaz jejich pobytu ve Slezsku.

V roce 1631 kněžna Alžběta Lukrécie pronajala, bez ohledu na zákaz, vybírání mýta v Těšíně a Těšínském knížectví bratřím Jakubovi a Mojžíšovi Singerům z Ivančic u Brna. Jakub se v Těšíně usídlil natrvalo a založil první židovskou rodinu ve městě. Kněžna mu udělila mj. právo obchodovat a otevřít si ve městě obchod, zaručila členům jeho rodiny právo svobodně vyznávat židovskou víru a také povolila zřídit soukromý hřbitov. Jakub Singer se živil půjčováním peněz měšťanům a šlechtě, spolupracoval rovněž s knížecí mincovnou v Těšíně. V roce 1637 zakoupil v ul. Głęboka dům, v roce 1640 potom jeden větší na nároží náměstí a ul. Mennicza. Tento tzv. Židovský dům byl jediným domem, který až do konce 18. stol. mohli Židé v Těšínském Slezsku vlastnit. Po Jakubově smrti připadl dědictvím jeho synu Samuelovi, což v roce 1661 potvrdil císař Leopold. Později získali císařská privilegia i další Singerové. Těšínští měšťané usilovali o vypuzení Židů z města anebo omezení jejich činnosti, i přesto však udržovali s nimi čilé obchodní styky.

V roce 1713 císař Karel VI. povolil Židům se usazovat ve Slezsku po zaplacení zvláštní toleranční daně. V roce 1737 v Těšíně žilo již několik rodin Singerů a několik desítek dalších židovských rodin se usadilo v okolních obcích. Pouze jeden syn z židovské rodiny se mohl oženit a Židé mohli provozovat výhradně drobný obchod a také vyrábět a šenkovat kořalku. Tyto zásady rozvinula Marie Terezie v patentu z roku 1752, jímž stanovila, že v Těšínském Slezsku může zůstat pouze 88 tzv. tolerovaných židovských rodin. V jejich čele stáli daňoví výběrčí, kteří odpovídali za výběr židovských daní. V době Marie Terezie tyto funkce zastávali členové rodiny Singerů. V Těšíně původně bydlelo 12, v roce 1780 16 tolerovaných židovských rodin. Toleranční patent Josefa II. z roku 1781 rozšiřoval počet Židům povolených zaměstnání, avšak zakazoval jim synagogy a rabíny. Židé byli rovněž povinni ve všech záležitostech, s výjimkou kultu, používat němčinu a v roce 1787 si museli zvolit německá jména a příjmení. Takto byl zahájen proces sbližování židovského obyvatelstva s německou kulturou a jazykem také v Těšínském Slezsku a v samotném Těšíně. Větší svoboda v obchodování pro Židy ve městě přispěla k urychlení úpadku privilegované rodiny Singerů, kteří v roce 1788 prodali tzv. Židovský dům a vystěhovali se zTěšína. Tolerovaná židovská komunita v Těšínském Slezsku začala nyní vytvářet základy společného náboženského života, jako byla např. modlitebna v pronaja-

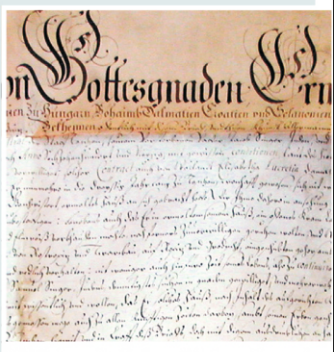

Privilegium císaře Leopolda I. pro Samuela Singera z roku 1661 (detail)

Po stopách těšínských Židů

tých místnostech v ul. Mennicza v roce 1801. Bohoslužby vedl Juda Löbl Glücklich, který v Těšíně od roku 1788 plnil rabínskou funkci, i když úředně byl považován pouze za učitele náboženství.

V roce 1790 pobývalo v Těšíně a na předměstích v držení Těšínské komory cca 120 Židů, v roce 1837 stoupl jejich počet na 327 (5,2 %). Tolerovaní Židé (v roce 1840 bylo ve městě takovýchto rodin 17 a mimo to velký počet netolerovaných) mohli nyní legálně podnikat. V rejstříku z let 1829-1848 bylo v Těšíně zaznamenáno 56 židovských podniků, zejména pak obchodních. W rejestrze z lat 1829-1848 zapisano w Cieszynie 56 żydowskich przedsięwzięć, głównie handlowych. Ještě v roce 1848 bylo 10 Židům nařízeno se vystěhovat z Těšína, což ostatně nebylo splněno. V roce 1838 se souhlasem samotného císaře vybudovali těšínští Židé vlastní synagogu. V synagoze působil kantor, synagogální

Pohled na Těšín (ok. 1870), fot. E. a J. Goldmannové

sluha a také rituální řezník. Úřady však nadále považovaly za jediné reprezentanty Židů židovské kolektory a koncesované učitele náboženství.

V průběhu Jara národů Židé v Rakousku obdrželi politická práva, byly zrušeny početní limity a zvláštní židovské daně. V roce 1848 úřady jmenovaly prvního rabína pro těšínský okres, odtud také jeho titul, okresní rabín. Stal se jím dr. Abraham Schmiedl. Ke zrovnoprávnění židovského obyvatelstva došlo teprve po politických reformách, které byly v Rakousku zahájeny v roce 1859 a potvrzeny v roce 1867 souborem ústavních zákonů, tzv. prosincovou ústavou. Od té doby v městské radě nepřetržitě zasedalo 4 nebo 5 Židů. Vzhledem k velmi pokročilým integračním procesům se zpravidla ocitali ve společném táboře s německými liberály. Někteří Židé (např. dr. Joachim Kleinberg) ale sympatizovali s Poláky. V běžném životě města se ovšem národnostní rozpory neprojevovaly. Židé zaujali také významné místo v ekonomice Těšína. Nejznámější židovské firmy, jako např. firma J. Ph. Glesingera a továrna na ohýbaný nábytek Josefa a Jacoba Kohnů, se zabývaly nákupem a zpracováním dřeva

Reprezentantem náboženských zájmů těšínských Židů se stala úřady schválená Židovská náboženská obec, jejíž statut byl zaregistrován v roce 1866. Hlavou obce byl předseda, nejvýznamnějším činitelem byl rabín. Nejdéle zastával post těšínského okresního rabína dr. Simon Friedmann (1858-1893). Těšínská náboženská obec zpočátku spravovala území celého Těšínského Slezska, později se od ní odlučovaly jednotlivé obce. Po roce 1893 byla náboženská obec se sídlem v Těšíně omezena pouze na těšínský a jablunkovský soudní okres. V roce 1910 žilo v jablunkovském okrese 191 Židů, v těšínském 2498, v samotném Těšíně potom 2112. Členy obce byli také ortodoxní Židé, kteří v druhé polovině 19. stol. stále častěji přicházeli z Haliče. Fungoval značný počet soukromých, ortodoxních modliteben, avšak ortodoxní Židé tvořili sotva 1/7 židovské populace města. Na začátku 20. stol. postavil spolek „Machsike Hadas" vlastní synagogu. V Těšíně působilo mimo něj až několik desítek jiných židovských spolků. První sionistický spolek byl zaregistrován v roce 1908.

Po rozpadu Rakousko-Uherska usilovali Židé o zachování neutrality ve sporu o Těšínsko mezi Polskem a Československem. Po roce 1920 jich mnoho přesídlilo do Vídně nebo do Německa či do Českého Těšína, jejich místo zaujali chudší Židé z Haliče. V meziválečném období počet Židů v Těšíně postupně klesal: z 1591 (10,4%) v roce 1921 na 1404 (8,0%) v roce 1930. Avšak i nadále se aktivně podíleli na politickém životě Těšína, zpočátku většinově na straně místních Němců. Po roce 1926 neustále sílila skupina usilující o integraci s polskou kulturou, nejrychleji posiloval vliv sionismu. V roce 1931 se rabínem stal dr. Aron Eisenstein ze Stanislavova, první těšínský rabín vychovaný podle polských tradic. Většina těšínských Židů se cítila loajálními občany polského státu, židovská mládež navštěvovala polské školy a velmi rychle se dostala do vlivu polské kultury a jazyka. Židé se podíleli na spolkovém životě ve městě a soužití s ostatními obyvateli města bylo korektní. Avšak sporadicky docházelo k otevřeným protižidovským bouřím (v letech 1924,1931 a 1934). Ortodoxní židé působili v rámci několika spolků, mj. Ahavas Tora, fungovaly i ortodoxní školy.

Větší změny nastaly v životě židovské komunity žijící v levobřežní části města, která v roce 1920 připadla Československu a rozvíjela se jako Český Těšín. V roce 1921 zde žilo 1021 (12,6%) vyznavačů judaismu, v roce 1930 -1148 (10,8%). Samostatná židovská obec vznikla teprve v roce 1923 a musela vytvořit od základu veškeré židovské instituce nezbytné k provozování kultu. V roce 1934 byla již v provozu synagoga obce, dvě soukromé ortodoxní synagogy, soukromá modlitebna (v následujícím roce již dvě) a škola Talmud-Tora, ortodoxní cheder, několik židovských dobročinných spolků, sionistické organizace. Voleb do místních zastupitelstev se českotěšínští Židé původně účastnili společně s Němci, později s místními Poláky. Mnozí z nich ale byli stoupenci asimilace s českou kulturou a působili v českých spolcích. Obecně se vztahy s ostatním obyvatelstvem vyvíjely dobře.

Po sloučení obou částí města v říjnu 1938, v Těšíně žilo asi 2800 vyznavačů judaismu. Fašisté zavřeli v září 1939 synagogy, modlitebny, hřbitovy a většinu z nich později zničili. V říjnu 1939 byla většina mužů v rámci Akce Nisko deportována k řece San u hranice se Sovětským svazem. Ostatní Židé museli vykonávat nucené práce, byli soustředěni do několika táborů ve městě, odkud byli postupně odváženi do ghett a pracovních táborů na území Horního Slezska a Malopolska. Po válce se do Těšína vrátilo asi 50 Židů, stejný počet pak do Českého Těšína. V Těšíně po jistou dobu působila Kongregace Mojžíšova vy-

Detail pohledu na Těšín ze západu, uprostřed průčelí hlavní synagogy (1890)

znání, ale většina jejích členů do roku 1951 emigrovala. Majetek těšínské židovské obce zdědila schválená Kongregace Mojžíšova vyznání v Bílsku-Bílé. V Českém Těšíně svoji činnost obnovil spolek Schomre-Schabos, fungovala také Židovská náboženská obec, ty však, vzhledem k tomu, že členové postupně emigrovali, zanedlouho ukončily činnost. Několik Židů z Českého Těšína a okolí je v současnosti členy Židovské náboženské obce v Ostravě.

1. TĚŠÍN

Prohlídku židovských památek můžeme zahájit na těšínském náměstí. Ve středu města lze narazit na mnoho objektů tak či onak spojených s dějinami Židů ve městě.

Židovský dům (ul. Mennicza 4)

Nejstarší objekt v Těšíně spojený s dějinami Židů. V roce 1640 jej zakoupil Jakub Singer

a po dalších 150 let byl v držení jeho potomků. Sídlila v něm první židovská modlitebna na území Těšína. Původně se jednalo patrně o jednu z místností a modlení se účastnili členové Jakubovy rodiny a jeho domácnosti. Později byla uvnitř budovy vyčleněna samostatná, nevelká modlitebna (cca 5,5 krát 1,75 metr) situovaná na nádvoří v patře v rohu nad krytým vstupem. Byla dřevěná se zděným komínem. V roce 1788 Singerové kvůli dluhům Židovský dům prodali. Novým vlastníkem se stal Jakub Löbenstein z Frýdku, tehdejší židovský kolektor. Modlitebna byla ještě jistou dobu v provozu, ale pro stále početnější komunitu byla již naprosto nevyhovující. I v pozdějších dobách zůstávala budova (s malými přestávkami) ve vlastnictví Židů. Na konci 19. stol. dům obdržel podobu, která se v podstatě dochovala do dnešního dne.

Vydáme-li se dále po ul. Mennicza, projdeme mj. kolem bohatě zdobeného domu č.p. 8, jehož majiteli od 2. pol. 19. stol. byla rodina Kohnů – lékařů, průmyslníků a znalců umění. Kdežto na rohu ulic Mennicza a dr. L. Kluckiego se nacházela první židovská modlitebna v Těšíně.

Modlitebna (na rohu ul. Mennicza a dr. L. Kluckiego)

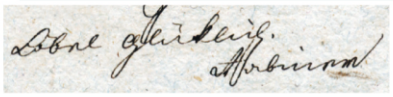

Podpis rabína Glücklicha na dokumentu z roku 1802

První modlitebnu veřejně přístupnou všem vyznavačům judaismu Židé v Těšíně vytvořili v roce 1801 v přístavku domu č.p. 150 (dnešní ul. Mennicza 36; ul. Kluckiego tehdy ještě neexistovala). Největší pronajímaný pokoj byl určený pro muže, druhý pro ženy a ve třetím bydlel správce synagogy. Bohoslužby v něm vedl Juda Löbl Glücklich, který zde promlouval v němčině. Kromě něj, byl zaměstnán i učitel.

Vrátíme se po ul. Mennicza směrem k náměstí a odbočíme do ul. Bóżnicza. Níže, na místě dnešního hřiště u Základní školy č. 1 (dříve ul. Bóżnicza 6) stála více než sto let nejvýznamnější modlitebna v Těšíně, synagoga židovské náboženské obce.

Synagoga židovské obce (ul. Bóżnicza 6)

Hlavní synagoga po přestavbě, fot. H. Feitzinger před 1905

První synagoga v Těšíně – samostatná budova určená výhradně pro náboženské účely – byla otevřena v roce 1838, i když císař František I. souhlasil s její výstavbou již v roce 1832. Původní stavební projekt počítal s budovou na půdoryse písmena T, nakonec byla vybudována pouze hlavní loď a levé křídlo. Stavbu řídil Karel Jilg. Hlavní, západní průčelí mělo klasicistní výzdobu, uvnitř dvě řady šesti dórských sloupů nesly balkón určený pro ženy. U východní stěny byl umístěn Aron ha-kodeš – schrána na svaté knihy. V mužské části těšínské synagogy bylo 168 míst. V roce 1878 byla synagoga významně rozšířena a dosáhla rozměrů 31 krát 20 metrů. Formálně zůstala hlavním průčelím stěna do ul. Bóżnicza, avšak nově bylo bohatou architektonickou výzdobou zdůrazněno jižní průčelí otevírající se do poněkud rozlehlejšího prostoru. Tuto skutečnost navíc zvýrazňovalo schodiště z této strany a dvě kulovité kopule s geometrickým ornamentem. Celá budova byla provedena v orientálním maurském stylu. Interiér obíhaly řady litinových sloupů s krychlovými, novorománskými hlavicemi, které byly odlité v třineckých železárnách. Podepíraly emporu s galerií pro ženy a na západní straně hudební kůr s varhanami instalovanými v roce 1879. V roce 1880 byl interiér dekorován nástěnnými malbami v mauretánském stylu. Po sto letech od založení, synagogu dne 13. září vypálili fašisté.

V roce 1913 židovská obec odkoupila rovněž budovu naproti synagogy, v níž byl obecní dům, mj. s kanceláří. Na jeho zdi byla v roce 1998 umístěna pamětní deska připomínající židovskou komunitu z Těšína a okolí.

Ul. Bóżnicza sestoupíme do ul. J. Michejdy, po níž se vydáme doleva směrem k těšínskému zámku. První ulička vpravo je ul. Benedyktyńska a prázdné prostranství u rohového domu připomíná místo, kde kdysi stála

Ortodoxní synagoga spolku Machsike Hadas (ul. Benedyktyńska)

Synagoga Machsike Hadas, pohlednice (1914)

V roce 1912 ortodoxní spolek Machsike Hadas postavil na pozemku, který dříve vlastnila továrna na nábytek J. Pohlnera, vlastní synagogu. Autorem byl stavitel Carl Friedrich. Synagoga byla trojpodlažní budova, s hlavním průčelím směřujícím do ul. Benedyktyńska, vysokým přibližně 12 metrů, širokým 14,5 metru a dlouhým cca 15 metrů. V přízemí se nacházel ústřední shromažďovací sál o rozměrech 14 krát 8,7 metru a výšce přes dvě patra. Uprostřed bylo umístěno řečniště (bima), aron ha-kodeš stál u stěny naproti hlavnímu průčelí. V patře byla umístěna 6 metrů široká galerie pro ženy. Nejnižší podlaží, ve sklepě, bylo celé určeno pro rituální lázeň. Sousední dům v ul. J. Michejdy č.p. 30 se v meziválečném období dostal do vlastnictví jiného ortodoxního židovského spolku Ahavas Tora, který si v něm zřídil vlastní modlitebnu a vyučoval izraelitskou mládež náboženství.

Synagogu Machsike Hadas vypálili fašisté již 2. září 1939. Plocha, kde synagoga stála, nebyla dodnes zastavěna.

Pokračujeme-li dále po ul. Benedyktyńska směrem k železniční trati, přijdeme do ul. Czarny Chodnik, kde zahneme doleva. Na levé straně areálu současného parkoviště kdysi stála ještě jedna soukromá ortodoxní synagoga.

Klügerova synagoga (ul. Czarny Chodnik)

Stavební plány Klügerovy synagogy, kresba J. Raszky (1931)

Poblíž synagogy Machsike Hadas existovala ještě jedna ortodoxní synagoga, jejímž tvůrcem byl obchodník Salomon Klüger, který se nazýval rabínem. Budovu postavil v letech 1931-33 v ul. Czarny Chodnik stavitel Józef Raszka. Klügerova synagoga byla malou jednopodlažní budovou o výšce cca 10 metrů a vnějších rozměrech zhruba 7 krát 11 metrů. V přízemí byla modlitebna pro muže, v patře galerie pro ženy. Klüger si na stavbu vzal půjčku, kterou nebyl schopen splatit, proto v roce 1938 soud převedl vlastnické právo k budově na Městskou spořitelnu (Komunalna Kasa Oszczędności). Díky tomu nebyla zničena za druhé světové války. Po ní sloužila jako sklad, následně byla zbourána.

Ul. Czarny Chodnik přijdeme do ul. Zamkowa. Vpravo přes železniční trať a most na Bobrovce dojdeme k rozvětvení ulic Frysztacka a Hažlaska, u kostelíku sv. Jiří. Směrem vpravo vystoupáme po ul. Hažlaska k starému židovskému hřbitovu ležícímu na levé straně ulice.

Starý židovský hřbitov (ul. Hažlaska)

Nejstarším dochovaným židovským kultovním objektem v Těšíně je tzv. starý židovský hřbitov v ul. Hažlaska. Avšak mylná je domněnka, že hřbitov vznikl již ve středověku. Na několika náhrobcích zjištěná data z 2. pol. 14. a 1. pol. 15. stol., ve skutečnosti znamenají zkratky o 400 let mladších letopočtů. Hřbitov vznikl díky kněžně Alžbětě Lukrécii, která v roce 1647 souhlasila se zřízením zvláštního místa pro pohřbívání zemřelých členů rodiny a služebnictva Jakuba Singera.

Janusz Spyra

Po stopách těšínských Židů

Ten založil hřbitov na pozemcích, které získal od těšínského měšťana Jana Krause. Nejstarší macevy, které se na hřbitově dochovaly, pocházejí z konce 17. stol. a připomínají členy rodiny Singerů a s nimi spřízněného rodu Zifferů. Hřbitov byl původně omezený na jeden sektor, postupně se ale v letech 1715, 1723 a 1768 rozšiřoval dokupováním sousedících částí pozemků. Singerové si vydržovali hrobníka, který bydlel v domku u hřbitova. V roce 1785 pohřebiště přešlo do vlastnictví vznikající židovské obce pro celé Těšínské Slezsko. Ve 20. letech 19. stol. byla k hřbitovu připojena plocha s ním sousedícího kamenolomu, v roce 1830 byl obklopen zdí. Funkční pohřební dům s bytem pro hlídače hřbitova a stájí pro koně a pohřební vůz byl vybudován v 2. pol. 19. stol. Plocha hřbitova, která celkově zaujímá 0,82 hektaru, byla rozdělena do 7 sektorů, v nichž se nacházelo téměř 2 tisíce hrobů. V zastoupení náboženské obce se o hřbitov staral jeden ze členů předsednictva, jemuž byli podřízení hlídač hřbitova a členové pohřebního bratrstva Chevra kadiša. Na starém židovském hřbitově našla místo posledního odpočinku většina židovské komunity v Těšíně. V období od konce 17. stol. až do počátku 20. stol. hřbitov sloužil Židům z celého Těšínského Slezska. Na nejstarších, často malovaných náhrobcích jsou nápisy v hebrejštině, na novějších převážně v němčině. Jediný polský nápis je na pomníku kupce Dawida Bergsona z Varšavy, který zemřel v roce 1885, když projížděl Těšínem.

Detail dolní části starého hřbitova, pohlednice od H. Feitzingera (1905)

Používání starého židovského hřbitova bylo ukončeno po roce 1907, ojediněle se zde pohřbívalo i později. Druhou světovou válku přežil bez větší úhony. Na jaře 1945 Němci vykonali na hřbitově popravu 81 rukojmích. Těla obětí byla poválce exhumována a přenesena na městský hřbitov. Po válce bylo mnoho náhrobků zcizeno, velké škody vznikly i v důsledku absence péče o hřbitov, díky vzrostlým kmenům břečťanu a také kyselým dešťům a zasolení půdy.

O několik set metrů dále, na druhé straně ul. Hažlaska, se nachází druhé těšínské židovské pohřebiště.

Nový židovský hřbitov (ul. Hažlaska)

Na počátku 20. století bylo zřejmé, že je nutno zřídit nové pohřebiště. Vhodný pozemek židovská obec zakoupila již v roce 1898 o několik set metrů nad stávajícím židovským hřbitovem. Avšak teprve v roce 1906 byly zahájeny práce na budování nového pohřebiště, které pak trvaly do poloviny roku 1907. Autorem návrhu obřadní síně byl přední vídeňský architekt Jakob Gartner.

Pohřební dům na novém hřbitově

Byla vybudována i malá stavba, v níž se nacházela kancelář a márnice. Celý areál byl obehnaný plotem, do přední části zdi byla zasazena působivá vstupní brána. Hřbitov se rozkládal na ploše 1,14 hektaru. Za svůj vznik vděčí zejména tehdejšímu předsedovi náboženské obce J. Ph. Glesingerovi (zemřel v roce 1909). Připomíná jej okázalá hrobka, v níž se nacházejí také pozůstatky jiných rodinných příslušníků. Nový židovský hřbitov přežil válku bez větších škod, poslední pohřby se na něm konaly v 60. letech 20. stol. V roce 1986 Vojvoda bielsko-bílský zapsal oba hřbitovy na seznam chráněných památek.

Kavárna Avion, pohlednice z doby kol. 1935

II. ČESKÝ TĚŠÍN

Návštěvu židovských památek v Českém Těšíně zahájíme u pohraničního mostu pod zámkem, kam se dostaneme, když se vrátíme po ul. Hažlaska a následně ul. Zamkowa. Na dnešní Hlavní třídě, nejdůležitější tepně Českého Těšína, v minulosti nesoucí jméno Saská Kupa či Sachsenberg, stály domy předních obyvatel města, mj. židovských průmyslníků J. Ph. Glesingera a Moritze Fasala. Za budovou Muzea Těšínska odbočíme doleva do ul. Odboje, kde se v domě č.p. 4, na jehož průčelí se do současnosti dochoval nápis M. L. May, nacházela nejstarší modlitebna na levém břehu Olše.

Ortodoxní modlitebna (ul. Odboje 4)

Židovská komunita v Českém Těšíně byla od samého počátku velmi diferencovaná. Významný podíl na ní měli představitelé různých odštěpeneckých frakcí ortodoxního židovství, kteří od druhé pol. 19. stol. stále častěji přijížděli po železnici z Haliče a nejraději se usazovali v okolí vlakového nádraží. Již v 70. letech 19. stol. vytvářeli v různých dočasných prostorách své modlitebny. Od začátku 20. stol. působila, tentokrát již trvale, v ul. Odboje v domě č.p. 4 modlitebna, kterou vedl ortodoxní modlitební a dobročinný spolek Schomre-Schabos. Bohoslužby se konaly ve zvlášť upraveném sále v patře budovy, která se po čase stala majetkem spolku. Po rozdělení Těšína v roce 1920 to byl jediný objekt židovského kultu na levé straně Olše. V roce 1928, když spolek Schomre-Schabos vybudoval vlastní synagogu, vlastníkem domu se stal obchodník a předseda spolku Moses Löbl May. Avšak i nadále zde působila škola náboženství a hebrejštiny.

Vracíme se zpět po Hlavní třídě směrem k mostu a za okamžik zahneme do ul. Vrchlického. Na místě, kde se napojuje na někdejší Alej arcivévody Albrechta (Masarykovy sady) a kde je dnes tělocvična, před druhou světovou válkou stála synagoga židovské náboženské obce v Českém Těšíně.

Janusz Spyra

Po stopách těšínských Židů

www.cieszyn.pl

Synagoga židovské náboženské obce (ul. Vrchlického)

Židovská náboženská obec, která v Českém Těšíně vznikla v roce 1923, po mnoho let neměla vlastní sídlo, ani synagogu, ani hřbitov. Zemřelí museli být převáženi přes hranici na nový židovský hřbitov v Těšíně, bohoslužby se konaly v domu spolku Schomre-Schabos. Teprve v roce 1931 obec zakoupila dům č.p. 8 v ul. Vrchlického, který byl v letech 1932-33 přestavěn a nákladem tří set tisíc korun v něm byla zřízena synagoga židovské obce, která byla vysvěcena dne 9. července 1933. Stavbu provedl Adalbert Brejzek podle projektu architekta Rosthala. Výzdoba interiéru byla jednoduchá, avšak uzpůsobená své funkci. Synagogu židovské náboženské obce v Českém Těšíně vypálili fašisté na podzim roku 1939, trosky byly rozebrány někdy kolem roku 1960. V současnosti na tomto místě je částečně volná plocha, částečně školní tělocvična.

Masarykovými sady projdeme směrem doleva, přejdeme pod železničním viaduktem a přijdeme do ul. Karvinská. Odbočíme doprava a po několika desítkách metrů vlevo. Ulice Hrabinská, Úvoz a konečně Hřbitovní nás dovedou na Centrální hřbitov v Českém Těšíně.

Židovský hřbitov v Českém Těšíně (ul. Hřbitovní)

Pohřební dům

V roce 1925 byl otevřen a zprovozněn Centrální hřbitov v ul. Hřbitovní (cca 2 km od středu města), v jehož rámci byl vyčleněn samostatný sektor pro vyznavače judaismu. Přízemní židovský pohřební dům u vchodu na hřbitov postavil v roce 1928 stavitel Eugen Fulda. Původní macevy byly umístěny v 10 pravidelných řadách, většinu z nich ale nacisté odvezli. Z těch, které zůstaly, jen málo stojí, jsou převážně bez výzdoby a symboliky a jsou opatřeny hebrejskými či německými nápisy. Poslední pohřeb se konal v roce 1986.

Do města se vracíme stejnou cestou, až dorazíme do ul. Viaduktová, kde zahneme doprava do ul. Alšovy, kde stál před druhou světovou válkou dům č.p. 7, v němž sídlila jedna z několika ortodoxních synagog v Českém Těšíně.

Ortodoxní synagoga spolku Machsike Hatora (Alšova 7)

Rituální kořenka z 19. století

Vybudovala ji skupina ortodoxních Židů, kteří působili v rámci Svazu pro uchování pravověrných židovských obřadních obyčejů Machsike Hatora, jehož předsedou byl obchodník Tobiáš Hirsch. Synagoga byla dokončena na začátku roku 1929. Jednalo se o volně stojící, jednopodlažní budovu v modernistickém stylu, patrně ze železobetonu. Působila v ní také hebrejská škola. V září 1939 ji zničili fašisté. V současnosti na tomto místě stojí budova Křesťanského sboru.

Při cestě zpět do ul. Karvinská zahneme doprava a na křižovatce přejdeme na druhou stranu ulice. Kousek dál se podchodem pod kolejemi (Demelloch, Demlova díra) dostaneme na druhou stranu železniční trati. Z ul. Nádražní zahneme doleva do ul. Štefánikovy a vydáme se směrem k náměstí. Po pravé ruce projdeme kolem radnice a zahneme do druhé ulice doprava, do ul. Božkovy.

Ortodoxní synagoga Schomre-Schabos (Božkova 16)

Synagoga Schomre-Schabos

Ve 20. letech 20. stol. byla modlitebna v ul. Odboje 4 pro členy spolku Schomre-Schabos již příliš malá, proto byla také v roce 1928 podle projektu Eduarda Davida vybudována v ul. Božkově nová židovská svatyně. Synagoga Schomre-Schabos, jediný do současnosti dochovaný židovský kultovní objekt v Těšíně, je třípodlažní stavba se sedlovou střechou, která se od ostatních domů odlišuje nápisem Schomre-Schabos a jistou neobyčejností dekoru. Architektura synagogy byla eklektická s maurskými prvky. Modlitební sál měl rozměry přibližně 14 krát 9 metrů a výšku 8,7 metru. Aron ha-kodeš byl obrácený jihovýchodním směrem. Ženám byla určena galerie v patře, ze tří stran obíhající modlitební sál. Synagoga měla 152 míst pro muže a kolem sta míst pro ženy. Ve zvýšeném suterénu se nacházel byt dozorce a rituální lázeň.

Synagoga Schomre-Schabos je součástí uliční fronty, proto nacisté zničili interiér, avšak nerozhodli se ji spálit. Po roce 1945 byla i nadále využívána jako modlitebna spolku Schomre-Schabos, který obnovil svoji činnost. Avšak v roce 1948 Nathan Bergmann, který ji řídil, vycestoval do Izraele a vzal sebou svitky tóry patřící jeho rodině. Opuštěný objekt byl v roce 1967 prodán Polskému kulturně-osvětovému svazu. V současnosti je budova využívána svazem PZKO pro osvětovou práci, nachází se zde i redakce časopisu Zwrot.

Pohled na Těšín ze západu (ok. 1890)

text: Janusz Spyra
redakce: Renata Karpińska
grafická úprava: Łukasz Dziedzic/www.projektownia.com/
Překlad do češtiny: Jan Baron

V publikaci byly použity fotografie ze sbírek Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Státního archívu v Katovicích, pobočky v Těšíně, Městského úřadu a publikace H. Wawreczka, M. Makowski, J. Spyra „Těšín a Český Těšín na starých pohlednicích a fotografiích", WART, Nebory, 1999.

fot.: R. Karpińska, J. Rzepka-Dziedzic, T. Jedzok

Janusz Spyra

Po stopách těšínských Židů

www.cieszyn.pl

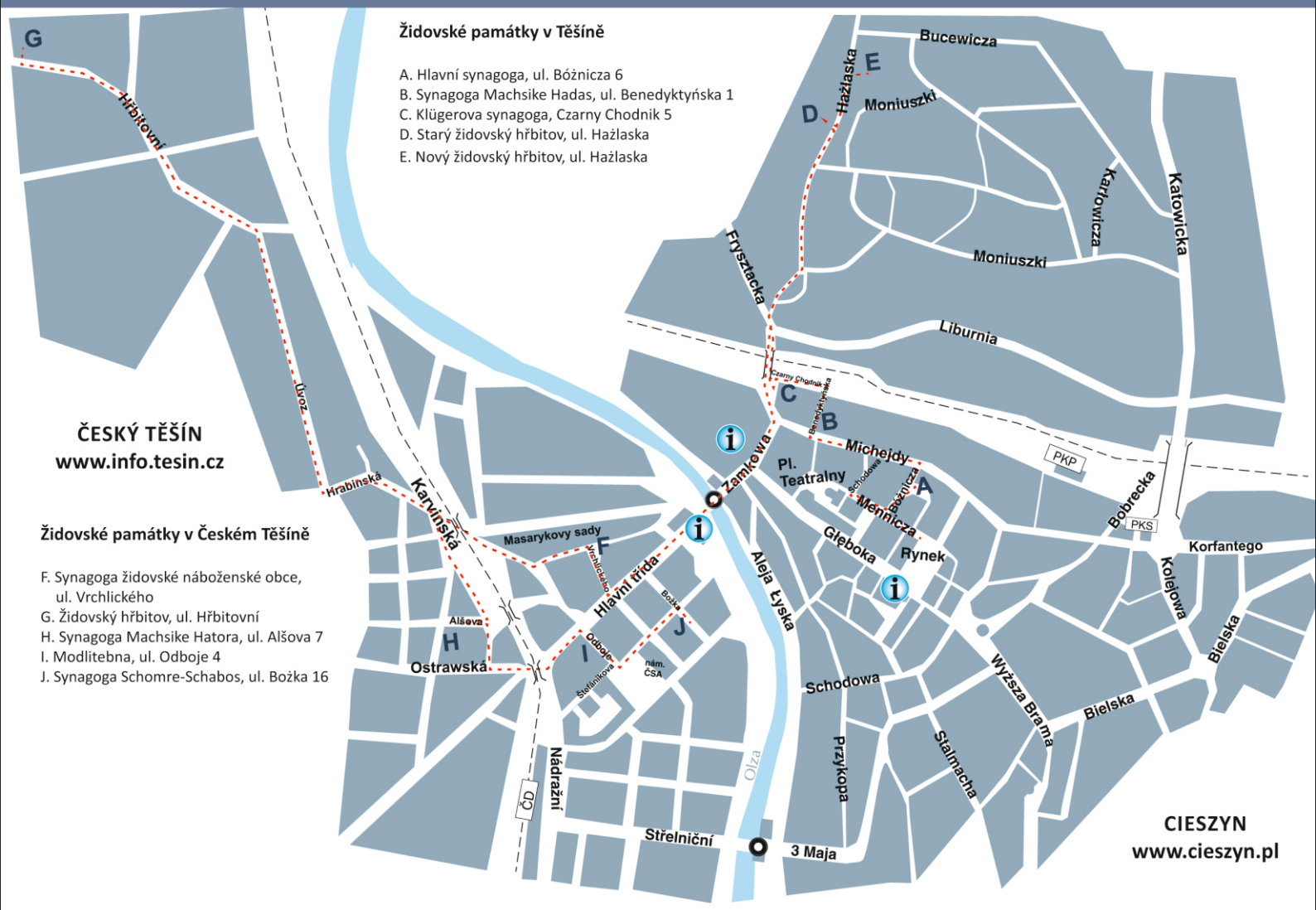

Cieszyńskie Centrum Informacji
Rynek 1, 43-400 Cieszyn
tel. +48 033 4794 248-9
mci@um.cieszyn.pl
www.cieszyn.pl

Informacja Turystyczna
ul. Zamkowa 3 a, b, c, 43-400 Cieszyn
tel. +48 033 851 08 21
info@zamekcieszyn.pl
www.zamekcieszyn.pl

Agentura příhraničních informacji
(Agencja Informacji Przygranicznej)
Hlavní třída 1a, Český Těšín
tel. +420 558 711 474
rsts@tesin.cz
www.euregio-teschinensis.eu

Vydavatel:

Wydział Kultury i Turystyki,
Urząd Miejski, Rynek 1, 43-400 Cieszyn,
tel. 33 4794 240,
promocja@um.cieszyn.pl
www.cieszyn.pl

BEZPLATNÝ VÝTISK

Cieszyn
dělá dojem